

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2012 | Vol. 4 | No. 2 | ISSN 1803-8220

NETTELFIELD , Lara J. (2010). *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina: The Hague Tribunal's Impact in a Post-war State*. Cambridge: Cambridge University Press. 352 pp. ISBN: 9780521763806.

RECENZE HANY OBERPFALZEROVÉ

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

NETTELFIELD , Lara J. (2010). *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina: The Hague Tribunal's Impact in a Postwar State*. Cambridge: Cambridge University Press. 352 pp. ISBN: 9780521763806.

Koncem 20. století došlo ke vzniku a rozvoji konceptu tzv. tranziční spravedlnosti, souboru mechanismů, díky kterým se společnosti v tranzici (od diktatury k demokracii, od války k míru) snaží vyrovnat se svou bolestnou minulostí a zjednat spravedlnost. Nejznámější z těchto procesů je tranziční trestní spravedlnost, tedy soudní stíhání zodpovědných za porušování lidských práv, dalšími a neméně důležitými pak jsou vyprávění pravdy, reparace a institucionální reformy.

Nejcharakterističtější a nejstudovanější institucí tranziční trestní spravedlnosti v Bosně a Hercegovině je Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (dále jen haagský tribunál), který však čelí mnoha kontroverzím a značná část odborných studií jej hodnotí značně kriticky. Jeho cílem je „*stanovení pravdy o zločinech, potrestání pachatelů, uspokojení potřeb obětí, posílení vlády zákona, podpora procesu usmíření a odstrašení od spáchání podobných zločinů v budoucnosti*“ [Nettelfield 2010: 10]. Lara Nettelfieldová přichází s mimořádně kvalitní, komplexní a hloubkovou studií dokazující širší pozitivní dopady této instituce a reaguje tak na její negativní hodnocení ve značné, ne-li převážné části odborných studií na toto téma. Za tímto účelem využívá Nettelfieldová širokou škálu metod a zdrojů dat, od rozhovorů přes etnografii a výzkum v archivech po kvantitativní metody: její metody hodnocení dopadů tribunálu se oproti tradičním a úzce pojatým studiím zaměřují i na jeho dopady na bosenskohercegovskou společnost, demokratizaci a vládu zákona. Svě poznatky Nettelfieldová staví na teoretickém základu z řady různých disciplín, zejména na teoriích tranzice k demokracii, tranziční spravedlnosti či společenských hnutí. Kniha vznikla

po několikaleté práci v terénu a přináší důkazy o tom, jak „*se postojе během času proměnily, občanská společnost mobilizovala a schopnost domácích institucí soudit válečné zločiny rozvinula, protože jim mezinárodní tribunál pomohl tyto procesy spustit*“ (s. 5). Nettelfieldová tvrdí, že prosazení normy trestní odpovědnosti ve společnosti donutilo politiky k pozitivnímu verbálnímu hodnocení haagského tribunálu, což zpětně zlepšilo postoje společnosti k němu (s. 17). Dokazuje, že mezinárodní soudy napomáhají vytváření demokratických politických identit a kultury, přičemž haagský tribunál podle ní usnadnil veřejnou diskusi, politickou participaci a vytváření demokratických institucí. Právě nepříznivý společenský kontext Nettelfieldová označuje za největší výzvu, které tento soud musel čelit: zdůrazňuje, že mnoho věcí, za které je kritizován, ve skutečnosti nebylo v jeho moci.

Kniha obsahuje pět případových studií, z nichž každá má vlastní analytický rámec a vlastní metodologii.

V první z nich (kapitola 4) autorka shrnuje svůj dlouholetý etnografický výzkum sdružení a rodin obětí masakru ve Srebrenici. Tvrdí, že jak práce, tak selhání haagského tribunálu poskytly v převládajícím kontextu popírání zločinů legitimitu mobilizaci těchto rodin a hnutí a podpořily jejich aktivismus a kolektivní jednání: jeho empirické důkazy a závěry umožnily přeživším požadovat spravedlnost a rozšířit pojem zodpovědnosti také na mezinárodní společenství a instituce, konkrétně na mezinárodní úředníky dle jejich názoru zodpovědné za smrt jejich nejbližších. Práce haagského tribunálu na událostech z východní Bosny podle Nettelfieldové tedy měla řadu dalších dopadů včetně

„zpráv z vyšetřování, rozhodnutí a případně také omluvy vlády Republiky Srbské“ (s. 143). Bez této soudní instituce by mobilizace organizací obětí dle Lary Nettelfield nemohla být tak úspěšná, jak byla.

V kapitole páté autorka dokazuje, že postoje veřejnosti k haagskému tribunálu se i přes nedostatek podpory a nepříznivý kontext v čase značně zlepšily. Tematicky a metodologicky přitom navazuje na důležitou studii Kristen Cibelliové a Tamy Guberekové z roku 2000, ve které autorky zkoumaly postoj bosenskohercegovských nevládních organizací k haagskému tribunálu. Právě tyto organizace jsou pro oběti války mnohdy styčným bodem s tribunálem a mají potenciálně značný vliv na veřejné mínění. Lara Nettelfieldová tedy zkoumala postoje 53 z nich, které si náhodně vybrala, aby tak metodou podobnou panelové doložila, že se jejich postoje k tomuto mezinárodnímu soudu značně zlepšily, a to v obou entitách. Dle respondentů se zvýšily legitimita soudu i jeho přínos k demokratizaci země. Nezlepšily se však znalosti veřejnosti o jeho účelu a struktuře, sám soud jen velmi málo spolupracuje s nevládními organizacemi v šíření svého poselství a jeho „outreach program“ nebyl zcela dostatečný, což zmenšuje transformativní potenciál této instituce. Část jeho reformativního potenciálu se takto ztrácí, společnost však nicméně zaznamenala změnu v postojích tribunálu, jehož legitimita takto narostla. Novým poznatkem této studie je, že bez haagského tribunálu by nevládní organizace jen neochotně pracovaly v jiných entitách.

V kapitole šesté Lara Nettelfieldová rozebírá protichůdné narativy o válečných událostech, v nichž spatřuje jednu z překážek, kterým musel haagský tribunál čelit. Konkrétně studuje orální historii týkající se případu koncentračního tábora Čelebići poblíž města Konjic, kde bosenská armáda spáchala zločiny na srbských vojácích a civilistech (jednalo se o jeden z prvních případů projednávaných tímto soudem a první soud

s podezřelými nesrbské národnosti). Dokazuje, že tribunálu se podařilo zpochybnit předsudky a mylná přesvědčení občanů a zahájit sérii debat ve městě a v celé zemi, zejména pak mezi bosňáckými elitami, které si zločiny spáchané vlastním etnikem jen velmi nerady připouštějí. Tímto způsobem soud vytvořil příznivé prostředí pro proces tranzice. Lara Nettelfield zdůrazňuje slovy Hannah Arendtové a Marthy Minow důležitost analýzy narativů oproti jiným metodám sociálních věd, neboť jsou tyto klíčové v porozumění pravdě o událostech a vytváření společenství. Osobně považují narativy za jeden z klíčových momentů v procesu národního usmíření v Bosně a Hercegovině: neexistence jednotného narativu (oficiální pravdy) o událostech a popírání válečných zločinů jsou dle mého názoru jedněmi z hlavních překážek procesu usmíření v této zemi.

Kapitola sedmá je ojedinělou studií postojů příslušníků jednotných bosenských ozbrojených sil k haagskému tribunálu a poskytuje nová a přínosná data. Na základě anonymního dotazníkového šetření Lara Nettelfield zjistila, že dle více než poloviny všech respondentů se haagskému tribunálu podařilo alespoň částečně realizovat svůj rozšířený mandát, tj. přispění k budování míru a demokratizaci, a značná část z nich zdůraznila princip zjednání spravedlnosti nad pouhou strategickou spoluprací s tímto soudem. Značná část respondentů rovněž podporuje normy tranziční spravedlnosti, většina z nich spatřuje v soudním potrestání nejlepší odpověď na válečné zločiny a domnívá se, že soudních procesů se dosud neuskutečnil dostatečný počet. Studie dokazuje, že nacionalismus neovlivňuje postoje k soudu tak, jako dříve. Podpora soudu je poněkud překvapivě patrná napříč všemi třemi etniky, ač menšina chorvatských respondentů je k jeho práci kritická a menšina srbských respondentů ho hodnotí jako protisrbský věřic, že všechny bojující strany nesou stejný podíl viny za porušování lidských práv (dle odhadů nejvíce

zločinů spáchala srbská strana). Postoje srbských vojáků nejsou nicméně tak negativní, jak by bylo možné očekávat.

Poslední studie v kapitole osmé zkoumá přínos hagského tribunálu a mezinárodního společenství k rozvoji domácího soudního systému skrze reformu soudnictví (osobní prověrky a snížení počtu soudců) a zřízení domácích institucí pro nakládání s válečnými zločiny a jejich podpoře. Dochází závěru, že tato zásluha je jedním z nejzřetelnějších přínosů tribunálu k rozvoji vlády zákona a demokratizace v Bosně a Hercegovině. Tato studie je o to důležitější, že budování kapacit domácích institucí namísto jejich nahrazování mezinárodními tělesy (*localization*) je také strategií OSN.

Kniha Lary Nettelfield je klíčovou studií v problematice, kterou se zabývá a přináší řadu nových a dosud nezveřejněných poznatků. Na jednu stranu dokazuje pozitivní přínos hagského tribunálu ke společenskému a politickému vývoji v Bosně a Hercegovině k internalizaci norem spravedlnosti a respektu lidských práv jejími občany, a na stranu druhou významným způsobem přispívá do mezinárodní teoretické debaty o mezinárodních soudních tribunálech a tranziční trestní spravedlnosti vůbec. Volá po diskusi o tom, co je rozumné očekávat od mezinárodního trestního práva a po tom, aby diskuse mezinárodních tribunálů byla vrácena na skromné místo v debatách o poválečných tranzicích. Knihu tedy nelze než doporučit jako velmi důležitou četbu všem zájemcům o Bosnu a Hercegovinu a tranziční trestní spravedlnost obecně.

Hana Oberpfalzerová¹

¹ Mgr. Hana Oberpfalzerová je interní doktorandkou na katedře mezinárodních vztahů IPS FSV UK v Praze. Kontaktní email: hankaob@gmail.com.